

Terör: Kavramsal Çeşitlilik

Nilüfer KARACASULU(*)
Şevket OVALI(**)

11 Eylül gününden beri “terör” daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Televizyondan ve yazılı basından takip edildiği zaman, uluslararası terör günümüzün ana gündem konularından biri haline gelmiştir. Çok tartışılmakla beraber, terör konusunda bilimsel anlamda kavramsal açılımların kimi zaman birbirinden farklılaştığı, kimi zaman örtüştüğü bir kaos dönemi gözlemlenmektedir. “Devlet destekli terör”, “etnik ve dini terör”, “uluslararası terörizm” gibi kavramların daha popüler hale gelmesi, özellikle “terör” ün kendisinin ne olduğu yolundaki bir belirsizliğin de yeniden su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Terör kavramsallaştırması çabalarını şekillendiren geniş yelpazenin arkasında yatan unsurlar; birey düzeyinde kavramsallaştırmayı yapanın ideolojik tutumu, inanışları, olayları algılayışı, içinde yetiştiği toplumun geçmişi, gelenekleri ve eğitiminin bir sentezi olarak algılanabileceği gibi, devlet düzeyinde ulusal öncelikler ve siyaset tercihleri, sistem düzeyinde de toplumların eşitsiz gelişim süreçleri, ve hatta Huntington’ın yaklaşımı ile buldukları medeniyetlerin neden oldukları çatışmalar olarak da algılanabilir.

Terör kavramsallaştırmasındaki değerlendirmelerin ve yaklaşımların çeşitliliğinden bahsetmek aynı zamanda kavramın “normatif” içeriğine de vurgu yapmak anlamına gelmektedir. Klişeleşmiş deyimiyile “Birin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır” ifadesi, kavramın normatif içeriğinin dile getirilmesinin en kolay yolu olarak belirginleşmektedir. Bu da terörün objektif bir tanımlaması olmadığını göstermektedir. Karşılaşılan normatif niteliğin içerdiği çeşitlilikten yola çıkıldığı takdirde, asgari uzlaşının sağlanabileceği bir kavramsal temel belirlemenin olabilirliği veya uzlaş sağlanamayan noktaların tespiti gibi yeni açılımlara ulaşılabilmesi mümkün olacaktır.

(*) Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İngilizce İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

(**) Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi İngilizce İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmanın hedefi terör kavramına dair farklı yaklaşımları inceleyerek, terör kavramsallaştırması tartışmalarına belirli bir noktadan eklemenebilmektir. Ancak çalışma kesinlikle üzerinde uzlaşa sağlanabilir “ortak” bir tanım bulmayı veya “icad etmeyi” amaçlamamaktadır. Kişinin düşüncelerini şekillendiren unsurların çeşitliliği, sosyal bilimlerin pek çok alanında konuyu çalışan kişi sayısı kadar çok kavram tanımlamasını beraberinde getirebilmektedir. Kişilerin zihin haritalarındaki doğal farklılıklar her zaman var olduğundan ve bundan sonra da var olacağından “birinin teröristi sonsuza dek diğersinin özgürlük savaşçısı olacaktır” (Cooper, 2001: 2) Bu çeşitlilik baştan kabul edildiği takdirde tanımlama çabalarını sınırlandıran fikri endişelerin ortadan kalkması ve yeni açılım ve tartışmaların önünün açılması da kuvvetle muhtemeldir. Ortak bir tanım bulma endişesinin ortadan kalkması ve terör kavramının içerdiği subjektif önermelerin baştan kabülü, hem alandaki fikri zenginliğin ortaya çıkmasını sağlayacak hem de baskın veya hakim önermeleri tartışmaya açacaktır.

Tanımlamada Karşılaşılan Başlıca Problemler

Terörizm tanımlamalarında karşılaşılan belli başlı problem alanları çeşitli alt başlıklar altında tartışılabilir. Bu problemler uluslararası politika ve hukuk alanlarındaki ortak irade oluşumu yoksunluğundan kaynaklanabileceği gibi, kamuoyunu şekillendiren araçlardan, ulus içi ve uluslararası kurumların önceliklerinden ve bireysel temelde algı ve yorumlama çeşitliliğinden de kaynaklanabilir.

Kavramsallaştırma yolundaki en büyük problemlerden biri, bir milletin kendi kaderine kendisinin karar vermesi (national self-determination) gerektiğini kabul eden bir uluslararası hukuk kuralının bulunması ve uluslararası toplumda bir çok kişi, kurum ve organizasyonun bu kuralı bazı durumlarda uluslararası terörizmi haklı göstermek veya bir başka deyişle gerekçelendirmek için kullanmasından kaynaklanmaktadır. (Laos 2000; Stephan, 1991) Bu problem kökeninde bazı paradokslara sahiptir. Bazı şiddet türlerinin ahlaka aykırı olduğu düşünülse de, kimi zaman var olan sisteme yapılan saldırılar haklı gösterilebilmektedir. Bir milletin kendi kaderini kendi tayin hakkı ve sömürgeciliğin kaldırılması (decolonization) kurallarının 20.yüzyılda ortaya çıkmasıyla, “siyasal” olarak adlandırılan mücadeleler artmıştır. Halen daha Birleşmiş Milletlerin 40/61 maddesi, üye devletler tarafından, kendi kaderini tayin için mücadele eden veya sömürgeci rejimlere karşı mücadele eden insanların hariç tutulması şeklinde yorumlanmaktadır. Güç kullanılmaması kuralı ile bir milletin kendi kaderini tayin hakkı için yasal mücadelesi kuralı arasındaki çelişki, uluslararası toplumda silahlı çatışmaları denetleyebilmek için politik amaçlı terörizmin kısıtlanması yönünde bir kanun kabul edilmiş olsa, bu kadar soruna yol

açmayabilir. Fakat uluslararası toplumda böyle bir yönelim yoktur. (Stephan, 1991). 1972 yılında A.B.D tarafından sunulan uluslararası terörizmin engellenmesi ve terörist eylemlerin cezalandırılmasına yönelik tasarı üzerine yapılan tartışmalar ve tasarının akibeti açık bir örnek oluşturmaktadır. A.B.D'nin sunduğu tasarı üzerine B.M Genel Kurulu bir komite oluşturmuş ve komitedeki 14 bağlantısız üye Amerikan tasarısının tam karşıtı bir öneriyi gündeme taşımışlardır. Bu gelişmelerden sonra komitenin herhangi bir tasarı üzerinde anlaşma sağlanmasının mümkün olmayacağı şeklindeki raporu, uluslararası platformda tanım konusundaki uzlaşımın ne kadar güç olduğunun delilidir. (Kuppermann ve Trent, 1979: 146) Bunun sebebi daha önce de belirttiğimiz gibi devletlerin öncelikleri, politikaları ve tarihleri arasındaki kapanması güç farklılıklardır.

Her ne kadar terörizme yönelik engelleyici, cezalandırıcı ve caydırıcı uluslararası hukuk kurallarında uzlaşım eksikliği sebebiyle büyük bir eksiklik varsa da, çok taraflı ve iki taraflı anlaşmalar ile açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle terörün tehdit ettiği ve istikrarsızlık yarattığı A.B.D önderliğindeki Batılı ülkeler ve müttefikleri terör konusundaki uluslararası uzlaşım eksikliğini bu anlaşmalarla telafi etme amacı gütmektedirler. Bu anlaşmalardan en önemlileri suçlunun iadesi (Extradition) hakkında Avrupa mevzuatı ve ABD-İngiltere destekleyici suçlu iadesi anlaşmasıdır. Bu anlaşmalar ile partilerin kabul ettiği radikal politika ile kabul etmediği şiddet politikası ayırt edilmektedir. (Stephan, 1991)

Terörizmin tanımlanması ile ilgili ilk uluslararası anlaşmaya varma teşebbüsü 1937 yılında çıkarılan “Terörizmin Önlenmesi ve Caydırılması Mevzuatı” dır. Türkiye'nin de oluşturulmasında rol oynadığı bu mevzuat hiçbir zaman yürürlüğe konmamıştır. (Laos, 2000; UN Chronicle, 1996). Uluslararası anti-terörist hukuk kurallarının oluşturulmasında ve anti-terörist faaliyetlere karşı ortak bir tavır alınması konusunda Birleşmiş Milletler başı çekmektedir. (UN Chronicle, 1996; 2000) 1990'lı yılların başından beri NATO, AGİT ve Avrupa Birliği de toplantılarında terörizme yer vermektedir fakat bu örgütler bünyesinde tanım konusunda birtakım anlaşmazlıkların yaşandığı ve özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde bu tartışmaların daha yoğun bir biçimde görüldüğü bilinmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve yürürlükte olan başlıca terörizm mevzuatı dokuz adettir:

1963: Uçaktaki saldırılar ile ilgili

1970: Uçak kaçırma ile ilgili

1971: Sivil Havacılık güvenliğine karşı yasal olmayan eylemler ile ilgili

1973: Diplomatlar gibi uluslararası korunan kişilere karşı işlenen suçların önlenmesi ile ilgili

1979: Rehineler ile ilgili

1988: Sivil havacılığa hizmet eden hava limanlarının güvenliğine karşı yasal olmayan eylemler ile ilgili

1988: Kıta sahanlığında yer alan sabit platformların güvenliğine karşı yasal olmayan eylemler ile ilgili

1991: Plastik patlayıcıların daha kolay denetlenebilmesi için kimyasal işaretlenmesi ile ilgili

1997: Terörist bombalamaların bastırılması ile ilgili.

Bu mevzuat çerçevesinde terörist suçlara dair uluslar arası bir uzlaşa sağlanmaya çalışılmış ancak sorunun temelini teşkil eden “terörizm” tanımlanması yapılamamıştır. (Laos, 2000; UN Chronicle, 1996)

Terörizm konusunda uluslararası platform veya sistem düzeyindeki uzlaşa eksikliği devlet düzeyinde de görülmekte ve ülkeler aynı tipoloji çerçevesindeki terör eylemlerine farklı yaklaşımlar göstermektedirler. Uluslararası terörle mücadelenin öncülüğünü yapan A.B.D'nin literatürdeki etkinliği göz önüne alındığında, terörizmi destekleyen ülkeler arasında, A.B.D'nin global ve bölgesel politikalarını benimsemeyen Libya, Sudan, İran, Suriye gibi ülkelerin gösterildiği bilinmektedir. Literatürdeki egemen söyleme karşı çıkan Chomsky (1999) günümüzde uluslararası terörizm mücadele eden başlıca ülke olan ABD'nin, bu konu günümüzde fazla tartışılmasa da, Reagan döneminde uluslararası terörizmi finanse ettiğini, yönlendirdiğini, sınır ötesi operasyonlar için kullandığını ve Nikaragua'da bunun bir örneği görüldüğünü belirtmektedir. 1980'lerden önce ABD için uluslararası terörizmin odak noktası Küba ve Lübnan iken, 1980'lerde Orta Amerika olmuştur. Laquer karşı görüş belirtse de, Chomsky'e göre, ABD Küba'ya ve Lübnan'a karşı da terörist operasyonlar gerçekleştirmiştir, fakat literatürde bu konuya fazla yer verilmemiştir. (Chomsky, 1999)

Terörizmin tanımlanması üzerine devletler arasında bir fikir birliği oluşmaması, birden fazlayı ülkeyi etkileyen uluslararası terörün hedefi veya destekçisi olarak

gözükten devletlere karşı nasıl davranılacağı konusunda da farklı düşünce ve tutumları gündeme getirmektedir. Bu devletler cezalandırılmalı yoksa cezalandırılmamalı mıdır? Hangi durumlarda terör hareketlerinden bütün olarak devlet sorumlu tutulabilir? (Stephan, 1991)

Örneğin, bazı yazarlar neden Türkiye'nin terörist olarak tanımlanmadığını sorgulayabilmektedir. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999 yılı Şubat ayında yakalanmasından ve altı ay sonra PKK'ya bir çağrıda bulunarak Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı yürütülen silahlı eylemlere son verilmesini istediği halde niye halen daha teröristtir, insan hakları konusunda çok yetersiz görülen Türkiye terörist olamaz mı sorusunu yönlendirebilmektedir. (Economist, 1999; Thomas, 2001)

Bir başka olay ile ilgili olarak, ABD eski Başkanı Bill Clinton 1999 yılında AGİK'in İstanbul toplantısında yaptığı konuşmada, Rusya'nın Çeçenistan'daki terörizm ile savaşmasının toprak bütünlüğünden taviz verilmemesi isteği ile haklı olduğunun, fakat terörizmi sonlandırmak için seçtikleri yöntemlerin eleştirilebileceğini belirtmiştir.

Dolayısıyla, terörizm esnek bir kavramdır ve dönemin koşullarına göre kimi olaylar terörizm kategorisine konulmamakta veya çok nadiren tartışılmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini içindeki üç temel analiz düzeyi göz önüne alındığında kişi, devlet ve sistem düzeylerindeki farklı tutumlar ve bu tutumları şekillendiren unsurların çeşitliliği, kavramsallaştırma çabaları önündeki tartışmaların temel zeminini oluşturmaktadır.

Terörün Tanımlarına Genel Bir Bakış

Akademisyenler, gazeteciler ve araştırmacılar tarafından terör değişik şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlamaların çeşitliliği göz önüne alındığında dünyada kabul görmüş tek bir terör tanımından bahsetmek mümkün değildir. Fransızca da yıldırma/korkutma anlamına gelen "terror" asırlar süren şöhretini Fransız devrimi sonrası Jakobenler döneminden almaktadır. O günlerden günümüze değin teröre yüklenen anlamlar dönemler, kişiler, eylemlerin nitelikleri gibi pek çok özelliğe bağlı olarak geniş bir fikri yelpazeye yayılmaktadır.

Schmid ve Jongman'ın (1988) 1982 ve 1985 yaptıkları iki araştırmaya göre, terörizm konusunda en çok atıf yapılan başlıca yazarlar Brian Jenkins, Paul Wilkonson, J. B. Bell, Yonah Alexander, Martha Crenshaw ve Walter Laquer'dir. Dolayısıyla, teorik ve kavramsal olarak terörizm üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Literatür incelendiğinde, terörle ilgili çalışmaların 1960'lı yıllarda başladığı ve

1970'lerde kapsamlı çalışmaların arttığı gözlenmiştir. Fakat 30 yıldır çalışmalar sürdürdüğü halde, farklı yaklaşımlar nedeniyle terörün tanımı konusunda dünya fikir birliği yoktur.

Terörizm tanımlamaları arasındaki farklılıkların bir kısmının terör eylemlerinin “gerekçelendirilmesinden” kaynaklandığını dikkate alırsak, gerekçelendirmenin sakıncalarına dikkat çeken Cooper'ın çalışması (2001) üzerinde durmak faydalı olacaktır. Terörizmin tanımını yapmadan önce tanımla ne kastedildiği üzerinde duran Cooper'a göre “tanım bir sanattır” ve tanımı yapan sanatçı “gözlemlediği veya kavramsallaştırdığı herhangi bir şeye, ona ayırt edici özelliğini kazandıran unsurları somut veya soyut şekilde sunmayı” amaçlar (Cooper, 2001: 2). Tanımlama veya kavramsallaştırma sürecindeki farklılıkların her zaman var olduğunu ve olacağını kabul eden Cooper (2001: 3) için önemli olan, tanımlama sürecinde haklılaştırma ve gerekçelendirmenin ne derece rol oynadığıdır ve “başkalarının kendine kötülük yapmasını önlemek için, kötülük yapmak” gibi bir gerekçelendirme “iyi” terörizm olmayacağını dikkate almak durumundadır. Gerekçelendirmenin etkisinden kurtulmanın tanımlama sürecine olumlu katkılar yapacağına işaret eden Cooper'a göre (2001: 3) bu süreçte “kim kime ne yapıyor?” sorusuna cevap aramaktan ziyade “yapılanın kalitesi ve doğası” üzerine odaklanmak daha faydalı olacaktır.

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi sözlüklerinde terör tanımlamaları, politik amaçlı şiddet kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Evans ve Newnham (1998: 530) uluslararası ilişkiler terminolojisini açıkladıkları sözlükte terörü siyasal amaçlara ulaşmak maksadıyla sistematik temelde şiddet kullanımı veya şiddet kullanma tehdidi olarak değerlendirmektedirler. Robertson (1993) siyaset bilimi sözlüğünde terörü hükümete veya topluma radikal politik ve sosyal değişimleri kabul etmeleri yönünde baskı oluşturacak bir araç olarak tanımlamakta ve “siyasal amaçlı şiddet” nitelendirmesini yapmaktadır.

“Terör politik amaçlar için seyircide korku uyandırmak amacıyla, savaş ve tiyatronun sentezi, masum kurbanlara yönelik bir şiddet oyunu olarak tanımlanabilir.” (Combs, 2000: 8) Laqueur'a (1998: 90) göre terör, topluma panik yaymak maksadıyla, devlet dışından şiddet veya şiddet tehdidinde bulunarak, görevde bulunanları zayıflatarak ve hatta yerlerinden ederek, politik değişimi sağlama eylemidir. Terör belli bir sonuca ulaşmak için kullanılan yöntemdir. Terör bir şiddet hareketi veya tehdididir. (Deutch, 1997; Hoffman, 1998; Jenkins, 1999; Tavlaş, 1995) Tüm bu tanımlamara göre terörizmin birinci özelliği şiddet içermesidir.

Terörü diğer şiddet biçimlerinden ayıran belli başlı özellikler ise farklı görüşleri içermektedir. Literatürde üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanım olmadığı gerçeğinden yola çıkan Monaghan'a (2000: 257) göre bu kavramın genel kabul gören belli başlı

özellikleri bulunmaktadır. Monaghan bu özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

“Şiddet kullanımı veya şiddet kullanımı tehdidi, siyasal bir motivasyonun varlığı, hedef kategorisini temsil eden hedeflerin seçilmesi, terörize etme amacı,¹ davranış değişikliği sağlama hedefi, sık karşılaşılmayan ve aşırı metodlar, terör faaliyetinin bir iletişim faaliyeti olduğu” (Monaghan, 2000: 157)

Terörün diğer şiddet eylemlerinden ayırt edici özellikleri konusunda benzer noktalara dikkat çeken Wilkinson (2000) ise terörü “siyasal şiddetin özel bir türü” olarak nitelendirmekte ve terörizmin “genellikle siyasal davranışı belirli bir doğrultuda etkileme amaçlı” kullanıldığından bahsetmektedir.

İngiltere’de hükümette bulunan İşçi Partisi terörizmi politik, dini ve ideolojik nedenler ile bir kişi veya mala karşı şiddet kullanımı veya tehditi olarak tanımlamaktadır. (Thomas, 2001) İngiliz Terörle Mücadele Mevzuatı’nda bu tanım geçerlidir. 1987 yılı 100-204 sayılı ABD yasasına göre, silahlı çatışmalarda yer alamayan kişilere zarar verme veya öldürme riskini oluşturan şiddet hareketlerini organize etme veya bunlarda rol alma teröristik bir faaliyet olarak adlandırılmıştır. 1986 Fransız Terörle Mücadele Yasasına göre, terörizm, terör ile (baskı ve tehdit ile) sosyal korkutmayı ve düzeni bozmayı amaçlayan bireysel veya kolektif hareketlerdir. (Laos, 2000; Tavlaş, 1995)

12.04.1991 tarihli Türk Terörle Mücadele Kanununa göre, “Terör, baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini ve genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.” (Tavlaş, 1995: 129)

Terörün çoğunlukla politik amaçlı yapıldığına dair uzmanlar ortak görüş bildirmektedirler. (Combs, 2000; Deutch, 1997; Jenkins, 1986; Shultz, 1990) Ayrıca, yurt içi terör gibi uluslararası teröründe politik amaçlı yapıldığına dair bir görüş vardır. (Fearey, 1978) Dolayısıyla, terörizmin ikinci özelliği çoğunlukla politik amaç içermesidir.

¹ “Terörize etmek” ten kastedilen topluma korku yaymaktır.

Terörün diğer amaçlarını ise, şöyle sayabiliriz: (Jenkins, 1999: 72-73)

1. Suçluların salıverilmesi, mesajlarının duyurulması gibi spesifik ödünlerin verilmesi.

2. Toplumun moralini bozmak, mevcut sosyal düzeni yıkmak veya düzensizliğe yol açmak. Özellikle anarşik ve devrimci terörün amacı budur.

3. Hükümetin devrilmesi amacıyla, karşı saldırı ve baskı rejimi yaratmak. Özellikle güvenlik ve hukuk uygulayıcılarına yönelik olarak yapılan terördür.

4. Baş eğdirme ve işbirliği amacıyla. Genellikle devletin uyguladığı bir terör amacıdır.

5. Cezalandırmak amacıyla. Teröristler kurbanlarının suçlu olduğunu ilan ederek onları cezalandırmak amacıyla terör faaliyetlerinde bulunabilirler.

Teröristlerin amaçlarına ulaşabilmek için maksimum seslerini duyurabilecekleri eylem yaptıkları hakkında da ortak görüş vardır. (Combs, 2000; Hoffman, 1998; Jenkins, 1986, 1999) Teröristlerin amacı, amaçlarına dikkati çekmek ve kendilerinin bir güç olarak tanıtılması veya reklamdır. Terör kurbanlara yönelik olarak değil seyirciye yönelik olarak yapılmaktadır. Bir başka deyişle, teröristler amaçları için uyguladıkları eylemin seyredilmesi ve dinlenmesini isterler. (Hoffman, 1998; Jenkins, 1999) Çünkü teröristlerin amacı yalnızca fiziksel zarar vermek değil, bunun ötesindeki amaçlarına ulaşabilmektir. (Deutch, 1997; Jenkins, 1986) Terörizmin üçüncü unsuru seyircisinin olmasıdır.

Hükümetler de terörist faaliyetlerde bulunabilir. (Chomsky, 1999; Combs, 2000; Deutch, 1997; Jenkins, 1986; Laquer, 1998;). Bu faaliyetlerin doğal olarak destek alınan ülke dışındaki bir veya birden fazla ülkeyi etkilemesi durumunda terörist faaliyetler uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Fakat dolaylı veya doğrudan devlet desteği olsa da, uluslararası terör faaliyetleri daha çok hükümet dışı gruplar tarafından düzenlenmektedir. Uluslararası terör faaliyetleri uçak veya insan kaçırmak, uçak bombalamak, ülkelerinde yaşayan diplomatlara veya yabancılara zarar vermek gibi uluslararası sonuçlar doğuran olayları kapsamaktadır. (Jenkins, 1986, 1999) Bu noktada belirtmek gerekir ki terörün uluslararası bir niteliğe bürünmesi tıpkı ülke içi terör gibi politik yoğunluklu ve hedef kitleden daha büyük bir “seyirci” kitlesine ulaşma amaçlıdır

Devlet veya devlet içindeki gruplar tarafından gerçekleştirilen siyasal amaçlı şiddetin, “terör” olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği sorunsalı üzerinde duran yazarlardan biri olan Wardlaw’a (1989: 6) göre bu noktada “meşruiyet” kavramı karşımıza çıkmaktadır. “Toplumsal bir ürün” olarak nitelediği meşruiyet, Wardlaw

(1989: 6) için devlet ve devlet dışı gruplar arasındaki çizgiyi oluşturmaktadır. Devlet için eylemlerine meşruiyet kazandırmak ne kadar kolaysa, devlet dışı gruplar ve özellikle terör örgütleri için de meşruiyet kazanmak, zor fakat sürekli arzu edilen bir durum olarak gözükmektedir. Bu çerçevede bakıldığında devlet veya devlet içi grupların siyasal şiddet eylemleri politika, strateji, dış politika veya diplomasi olarak adlandırılırken, devlet dışı grupların aynı methodu benimsemeleri “terörist” olarak nitelendirilmelerine yetmektedir. Wardlaw da (1989: 16) terörizmi diğer şiddet eylemlerinden ayırma yoluna gitmekte ve terörizmin ayırt edici özelliklerini “tahmin edilemeyen doğası, sürpriz ve şok unsuru” olarak sıralamaktadır.

Yukarıda değinilen tanımlamaların hepsinde ortaya çıkan en önemli nokta “siyasal amaçlı şiddet kullanımı”dır. Bu noktada cevaplanması gereken soru ise “siyasal amaçlara ulaşma yolunda terör niçin bu kadar popüler ve sıkça tercih edilen bir araç haline gelmiştir?” sorusudur. Bu sorunun cevabı niteliğinde çeşitli görüşleri incelediğimizde karşımıza çıkan sonuçlar tek tek olmasa da bütüncül bakıldığında sorunun cevabını geniş bir fikri yelpazeye yaymaktadır. Soruyu cevaplamaya yönelik çalışmada Crenshaw (1990: 10) terörün sık tercih edilen bir araç oluşunun arkasındaki unsurları belirli alt başlıklar altında özetlemektedir. Terör faaliyetleri içinde bulunanların başarısız legal siyasi tecrübelerin sonunda “terörden başka bir alternatif” kalmadığına kendilerini inandırmaları, “egemen olan”a karşı mücadelede sayıca az olmaları, değişim taleplerini kimi zaman siyasal gündeme sokmayı başarmaları , geniş bir devrimci mücadeleye zemin hazırlayacağına inanmaları terörün popüler bir mücadele yolu olmasının sebepleri olarak sıralanabilir.

Tarihsel Evrim Sürecinin Terör Kavramsallaştırmalarına Etkisi

Terörün tarihin değişik evrelerinde farklı anlamlar yüklendiği bir gerçektir. Kimi zaman devrimci ve aydınlanmacı bir nitelik kimi zaman da ilkel, yıkıcı, yok edici anlamlandırmalar üstlenen terörün amaç ve metotları değiştikçe anlamı da değişmektedir. Bu görüşün temel savunucusu olan Hoffman (1998: 13-45) terör kavramsallaştırması yaklaşımında, terörün ayırt edici özellikleri ve karakteri üzerinde durarak tarihsel evrimini incelemekte ve bu süreç içerisinde terörün yüklendiği çağrışımların gösterdiği değişimin, terör tanımlamalarını farklılaştırdığını iddia etmektedir. Hoffman bu tespitini dönemsel ayrımlar çerçevesinde dile getirmekte ve örneklerle desteklemektedir. Terör kavramının Fransız devrimi sonrasında Maximillian Robespierre önderliğindeki Jakobenler döneminden doğduğunu dile getiren Hoffman’a (1998:15) göre “*regime de la terreur* ironik bir biçimde erdem ve demokrasi ile ilgilidir”. Bir başka deyişle terör o dönemde yaptığı çağrışım gereği demokrasi ve erdemin yerleşmesi için bir araçsallık taşımaktadır. Dolayısıyla o dönemlerde terör, Robespierre tarafından şimdiki gibi kullanılması ve

sahiplenilmesinden kaçınılan bir kavram olarak değil, “erdemlilik” unsuru olarak ele alınmakta ve dile getirilmektedir.

Yine de Hoffman’a (1998:16) göre Robespierre’in terör kavramsallaştırması ile terörün bugünkü çağrışımı arasında iki önemli ortak noktayı tespit etmek mümkündür: Bunlardan ilki *regime de la terreur*’ün rasgele ve ayırım yapmayan bir karakteri olmadığı ancak, bugünkü gibi sistematik, organize olmuş ve her yönüyle tam bir yapı arz etmesidir. İkincisi ise, *regime de la terreur*’ün amacı ve terörü haklılaştırması açısından bugünkü terörle aynı amaçsallığı taşıdığıdır. Bir başka ifadeyle her ikisi de bozuk ve anti-demokratik siyasal sistemin çökertilmesi ve “yeni ve daha iyi” bir toplumun yaratılmasını amaçlamaktadır.

Terör Birinci Dünya Savaşı öncesi, Fransız devriminin tesiriyle ulusçu uyanışların amaca ulaşmaları yolunda bir araç niteliğine bürünmüştür. Hoffman (1998: 17-20) bu konuda Rusya’daki anarşistler ve Balkanlardaki milliyetçileri örnek vermiş ve terörün bu araçsallığının Birinci Dünya Savaşı’na kadar kavrama “devrimci” bir nitelik kazandırdığından bahsetmiştir. 1930’larda özellikle Avrupa’da yaşanan siyasal değişimler, terör kavramını “devrimci” niteliğinden uzaklaştırmış ve kavramın “totaliter devletler ile onların diktatör liderlerinin kendi yurttaşlarına karşı uyguladıkları geniş çaplı baskı” (Hoffman, 1998: 23) olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Sovyetler Birliği’ndeki Stalin dönemi uygulamaları gerçekten de terörün o dönemdeki çağrışımını doğrular nitelikte örneklerle doludur. II.Dünya Savaşı sonrasında terörün bugün sıkça dile getirilen anlamda “devrimci” niteliğine yeniden büründüğünü dile getiren Hofman’a (1998: 25) göre, Savaş sonrası dönemde gelişen kolonicilik karşıtı ulusçu hareketlerin, kavramın devrimci çağrışımı üzerinde büyük etkisi vardır. Bu etki öylesine kuvvetlidir ki 1960’lı yıllarda karşılaşılan her başkaldırı hareketinin bayrağı emperyalist güçlere karşı devrimci mücadele motifleriyle bezenmiştir.

Hoffman’ın tarihsel süreç çerçevesinde “terör” kelimesinin çağrışımları üzerine yaptığı çalışma aynı zamanda terörün tanımlanabilmesinin niçin zor olduğu konusundaki ip uçlarını da bünyesinde barındırmaktadır. Hoffman’a göre terör kavramsallaştırmasında karşılaşılan güçlükler şu şekilde özetlenebilir (1998: 28-41). Terör eylemlerinde bulunan gruplarının kavramı kullanmaktan kaçınmaları,² teröristlerin kendini reddetme fenomeniyle terör kavramının negatif çağrışımlarından kurtulmaya çalışmaları, kavramın subjektif unsurları bünyesinde barındırması ve bu sebepten dolayı uluslararası bir uzlaşma oluşturulamaması, terör tanımlamasında

² Bu örgütlerin veya grupların pek çoğu özgürlük, cephe, ordu, örgüt, direniş hareketi gibi isimleri kullanmayı tercih etmektedirler (Hofmann, 1998: 29).

devletlerin hatta aynı devlet içinde farklı departmanların öncelikleri doğrultusunda birbirlerinden farklı tanımlamaları benimsemeleri,³ değişen askeri jargonun etkisiyle terör eylemlerinin kimi zaman savaş kavramı çerçevesinde ele alınması, basın yayın organlarının olayları aktarırken birbirinden farklı tanımlamaları benimsemeleri ve kamuoyuna bu değişik perspektifleri sunmaları. Dikkat çekilen bu unsurların ışığında Hoffman'ın terör tanımlamasına giden yolu "farklılıkları tespit etmek"ten geçmektedir. Ancak Hoffman farklılıkları kişi veya eylemci bazında incelemektedir (1998:41-43). Gerilla, adi suçlu ve suikatçı gibi kullanımı sık sık teröristle karıştırılan kavramların hangi noktalarda "terörist" kavramından farklılaştığına işaret eden ve bahsedilen bu tip suçlular ile teröristler arasındaki amaç farklılığına değinen Hofmann, bu ayrımlar ve farklılıklar ışığında terörizmin belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

" Terörizmin amaçları ve motivasyonları kaçınılmaz olarak siyasidir; şiddet veya eşit değerde şiddet tehdidi içerir; eylemin en yakın hedefi veya kurbanının çok ötesinde geniş etkili yankılar yaratmak üzere tasarlanır; tanımlanabilir bir emir zinciri olan bir örgüt veya komplocu hücre yapıları tarafından idare edilir; ulus altı veya devlet teşekkülü dışındaki gruplar tarafından gerçekleştirilir " (Hoffman, 1998: 43)

Hoffman'ın kavramsallaştırması çerçeveyi çizme gayesi taşımakla birlikte, özellikle devlet terörü konusuna tarihsel gelişim süreci dışında değinmemektedir. Belli başlı özellikleri belirlerken, bizzat devletin veya devlet içindeki birtakım birimlerin kendi vatandaşları veya başka ülke vatandaşlarına yönelik gerçekleştirdikleri eylemlere yer verilmemesi kanımızca Hoffman'ın kavramsallaştırma çabalarındaki eksik noktadır.

Yirminci yüzyıl boyunca, özellikle Soğuk Savaş döneminde yoğun bir biçimde terörist faaliyetler görülmüştür. (Laquer, 1998; Medd ve Goldstein, 1996) ve 1960'ların sonlarına doğru terörist eylemlerde artış görülmüştür. Bu a Son 30 yıldır terörizmin amacı, yöntem ve silahları, stratejisi değişmiştir. (Deutch, 1997; Laquer, 1998; Medd ve Goldstein, 1996) Medd ve Goldstein (1996) göre, 1970'lerde teröristlerin amacı politik iken, 1980'lerde politik amaçlı terörizmin yanı sıra dini ve ekonomik amaçlı terör ortaya çıkmış, bu durum 1990'larda da devam etmiştir. Chalk (1996) ve Kartha (1999) da 1990'larda dini amaçlı terörü vurgulamaktadır. Dolayısıyla, terörizmin tanımlanmasında politik amaçların yanı sıra bu amaçların da dikkate alınması gerekir. Laquer'e göre ise, günümüzde anarşik ve sol grupların

³ Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri en dikkat çekici örnekleri sunmaktadır. Federal Soruşturma Bürosu, Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın farklı tanımlamaları için bkz. Hoffman (1998:38)

terörü yerini aşırı sağcı gruplara bırakmıştır. Hatta bunun da ötesinde, etnik-bölücü motivasyonla terör hareketleri artmıştır. Etnik terör, ideolojik motivasyondan daha güçlü gözükmektedir, çünkü halk desteğini daha fazla almaktadır. (Laquer, 1998)

1970'lerde uçak kaçırma, rehine alma, bombalama, şantaj, fidye isteme gibi yöntemlere başvurulurken, 1980'lerde bu yöntemlere ek olarak kimyasal silahların kullanımı başlamış, 1990'larda ise bu yöntemlere potansiyel kitle imha silahları (WMD) ve istihbarat savaşı eklenmiştir. (Medd ve Goldstein, 1996) Terörizmin önlenmesini güçleştiren intihar saldırılarındaki artış da yeni bir olgudur. (Laquer 1998) Kitle imha silahlarının (WMD), terörist saldırılarda biyolojik ve kimyasal silahların kullanılması daha fazla insanın zarar görme olasılığını ortaya koymaktadır. (Bakshi, 1999; Deutch, 1997; Medd ve Goldstein, 1996)

Terörist grupların stratejilerine baktığımız zaman, günümüzde yalnızca terörist değil politik örgütlemeleri onlara daha da avantaj sağlamaktadır. Terörist örgütleri hata yaptıkları zaman, politik olan kolu kendini bu hatadan soyutlayabilmektedir. Operasyonlarına baktığımız zaman da bazı farklıklar vardır. Yalnızca karşı oldukları devletin politik ve ekonomik yetkililerini hedef alan saldırılar değil, daha gelişigüzel saldırılar düzenlemektedirler. (Laquer, 1998) Bu saldırılarda hedefleri finansal merkezler ve sistemler, ulaşım ve enerji alt yapısı, yargı ve medyada çalışanlardır.

Günümüzde politik amaçlı uluslararası terörizm ile organize suçu da ayırt etmek zorlaşmıştır. (Laquer, 1998; Medd ve Goldstein, 1996) Ayrıca, çağımızda teröristler globalleşmeden ve globalleşmenin getirdiği haberleşme, teknoloji ve finansman hizmetlerinin gelişmesinden faydalanmaktadır. (Deutch, 1997; Medd ve Goldstein, 1996; Smith, 2000)

SONUÇ

Günümüzde, dünya politikasında terörizmin politik olarak haklı görülmeceğini daha belirgin hale gelmiştir. Birçok büyük devlet kendi sınırları içinde terörizme mazur kalmaktadır. ABD'de Bin Ladin, İngiltere'de IRA, Türkiye'de PKK ve Hizbullah terörü gibi... Terörizm çağımızın en zor global problemlerinden biridir ve uluslararası güvenliğin sağlanması ile doğrudan ilgilidir. Günümüzde terör uluslararası ilişkilerin normal olarak gelişmesinde istikrarsızlığa yol açabilecek unsurlardan biridir. Uluslararası kriz yaratan potansiyele sahiptir. Amaçlarına ulaşabilmek için teröristlerin nükleer, kimyasal, biyolojik veya başka yollara başvurma olasılığı tüm dünya toplumunu endişelendirmektedir.

Bu çalışmada görüldüğü gibi terör kavramına dair farklı birçok yaklaşım vardır. Uluslararası teröre karşı mücadelede ortak bir tanım olmaması çalışmaların verimliliğini kısıtlamaktadır.

Kaynakça

- Anzovin, Steven. 1986. *Terrorism*. New York: Wilson Company.
- Bakshi, G. D. Ekim 1999. "The face of the Fifth Horseman: Osama Bin Laden's Global Teror Network," **Asain Journal of terrorism and International Affairs**, 2(5): 17-32.
- Başeren, Sertaç. 2000. "Terörizm: Kavramsal Bir Değer," **Terörizm İncelemeleri**, (eds) Ümit Özdağ ve Osman Metin Öztürk, Ankara: ASAM.
- Carr, Caleb. Winter 1996/97. "Terrorism as Warfare," **World Policy Journal** 13(4): 1-13.
- Chalk, Peter. 1996. *West-European Terrorism and Counter Terrorism "The Evolving Dynamic"*. London: Mac Millan.
- Chomsky, Noam. 1999. "Uluslararası Terörizm: Görüngü ve Gerçek", **Terör Ne, Terörist Kim**, (eds) N. Chomsky, T. Demirel, Y. Demirel, E. S. Herman, M. McClintock, Ö. Orhangazi, G. Özgür. Ankara: Ütopya.
- Clinton, Bill. 15.12.1999. "Together We Must Stop Terrorism," *Vital Speeches of the Day*, 164(5):133-5.
- Cooper, H.H.A. Şubat 2001, "Terrorism: The Problem of Definition Revisited" in *American Behavioral Scientist*, 44(6):881-894. (provided by EBSCO Host-Academic Search Premier)
- Combs, Cindy C. 2000. *Terrorism in the Twenty-First Century*. New Jersey: Prentice Hall.
- Crenshaw, Martha. 1990. "The Logic of Terrorism: Terrorist behaviour as a product of strategic choice," in **Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind**, (ed.) Reich Walter, Cambridge: Cambridge University Press
- Deutsch, John. Sonbahar 1997. "Terrorism," **Foreign Policy**, 108: 10-24.
- Economist. 20.02.1999. "The Tragedy of the Kurds," 30(8107): 16-25.
- Fearay, Robert A. 1978. "Introduction to International Terrorism," in **International terrorism in the Contemporary World**, Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Ferraguti, Franco. 1984. "Terörizm Teorileri," **Uluslararası Terörizm Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Yayını: 217-221.
- Hoffman, Bruce. 1998. **Inside Terrorism**, New York: Columbia University Press.
- _____ 2000. "Terrorism is A series Threat," in **Terrorism Opposing Viewpoints 2000**, (ed) Laura K. Egen Dorf. California: Greenhaven Press.
- _____ Eylül-Ekim 2001. "Is Europe Soft on Terrorism?" **Foreign Policy**. Jenkins, Brian. 1986. "Statements About Terrorism," in **Terrorism**, Anzovin, Steven (ed), New York: Wilson Company.
- _____ 1988. "Future Trends in International Terrorism," in **Current Perspectives on International Terrorism**, (eds) Robert O. Slater & Michael Stohl, London: Macmillan Press.
- _____ 1999. "International Terrorism," in **The Use of Force: Military Power and International Politics**, (eds) Robert J. Art and Kenneth N. Watz, Lanham, Boulder, New York & Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Juergensmeyer, Mark. Nisan 2000, "Understanding New Terrorism," *Current History*: 158-164
- Karacan, İsmet. 1984, "Terörizm: Kavram ve Yapısı" **Uluslararası Terörizm Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Yayını: 195-216.
- Kartha, Tara. Ekim 1999. "Transnational Terrorism and Radical Extremism," **Asain Journal on Terrorism and International Affairs**, 2(5): 33-57.
- Kegley, Charles W. 1990. "Introduction," in **International Terrorism**, (ed) Charles W. Kegley. London: MacMillan Press.
- Kilborn, Robert & Lance Carden. 16.03.1999. "World," **Christian Science Monitor**, 91(75): 24.
- Kupperman, Robert & Trent Darrel. 1980. **Terrorism: Threat, Reality, Response**, Stanford: Hoover Institution Press.

- Kupperman, Robert.?, "Terrorism and Public Policy: Domestic Impacts, International Threats", in **American Violence and Public Policy**, (ed.) Lynn.A.Curtis, New Haven: Yale University Press, 183-202.
- Laos, Nicholas K. Mart-Mayis 2000. "Fighting Terrorism: What can international law do?" **Journal of International Affairs**, 5(1)
- Laqueur, Walter. 1998. "Postmodern Terrorism", in **The Global Agenda: Issues and Perspectives**, (eds.) Charles W.Kegley, Jr., Eugene R.Wittkopf, U.S.A: Mac Graw Hill, 89-98.
- _____. Sonbahar 1998. "Terror's New Face: The Radicalization and Escalation of Modern Terrorism" **Harvard International Review**, 20(4): 48-52, (provided by EBSCO Host Academic Search Premier)
- _____. 1999. **The New Terrorism**. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Medd, Roger and Frank Golstein. Temmuz- Eylül 1997. "International terrorism on the Eve of a New Millenium," **Studies in Conflict and Terrorism**, 20(3): 281-318.
- Monaghan, Rachel. 2000. "Single-Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?" **Studies in Conflict & Terrorism**, 23: 255-265.
- Newson, David D. 9/11/1996. "A New Approach to Terrorism," **Christian Science Monitor**, 88(201):20
- Oots, Kent Layne. 1986. **A Political Organization approach to Transnational Terrorism**. New York: Greenwood Press.
- Prabha, Kshitij. Nisan 2000. "Defining Terrorism," **Strategic Analysis**, XXIV (1): 125-135.
- Quenivet, Noelle. Şubat 2003. "The United States Versus the International Community: Are There Two Approaches Towards The Eradiction of Terrorism Compatible?" **Perceptions**, 7(4): 196-224.
- Roberts, Mark J. Bahar 2000. "Three perspectives on the New Terrorism" **Joint Force Quarterly**, 24: 125-127.
- Schmid, Alex P. 1988. "Goals and Objectives of International Terrorism," in **Current Perspectives on International Terrorism**, (eds) Robert O. Slater & Michael Stohl, London: Macmillan Press.
- _____. and Albert J. Jongman. 1988. **Political Terrorism**. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
- Schultz, Richard. 1990. "Conceptualizing Political Terrorism," in **International Terrorism**, (ed) Charles W. Kegley. London: MacMillan Press.
- Slater, Robert O. ve Michael Stohl. 1988. "Introduction: Towrds a Better Understanding of International Terrorism," in **Current Perspectives on International Terrorism**, (eds) Robert O. Slater & Michael Stohl, London: Macmillan Press.
- Smith, Paul J. Sonbahar 2000. "Transnational Security Threats and state Survival: Aole for the military?" **Parameters: US Army War College**, 30(3): 77-93.
- Stephan, Paul B. 1991. "Prevention and Control of International Terrorism," in **International Law and International Security**, (eds) Paul B. Stephan ve Boris M. Klimenko, New York, London: M. E. Sharpe, Inc.
- Tavlaş, Nezih. 1995. "Terörü Tanımlamak," **Strateji**, 95/2: 125-132.
- Thomas, Mark. 23.04.2001. "The Terrorism Act is so vague that Jesus Christ himself would class as a terrorist," **New Statesman**, 130(4534): 17-8.
- UN Chronicle. 1996. "Combating Terrorism: The UN role," 30(3): 30-32.
- UN Chronicle. 2000. "Saying No to Terrorism," 37(4): 50-53. Viotti, Paul R. & Mark V. Kauppi. 2001. "International Terrorism and Transnational Crime," in **International Relations and World Politics**, New Jersey: Prentice Hall.
- Wardlaw, Grant. 1989. **Political Terrorism: Theory, tactics, and counter-measures**, Cambridge: Cambridge University Press
- Wilkonson, Paul. 1988. "Support Mechanisms in International Terrorism," in **Current Perspectives on International Terrorism**, (eds) Robert O. Slater & Michael Stohl, London: Macmillan Press.
- _____. 2000. "The Strategic Implications of Terrorism," in **Terrorism and Political Violence**, (ed) M. L. Sondhi, India: Indian Council of Social Sience Research, Har-anand Publications.